

УДК 372.880. 81.373.7: 811.112.2

ЗБАГАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КОСМОГОНІЧНИМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ, ЩО КОНЦЕПТУАЛІЗУЮТЬ ОПОЗИЦІЮ «ВОГОНЬ – ВОДА»

Михайлишин Уляна Іванівна,
м. Тернопіль

Особливу увагу звернено на лінгвістичний і лінгводидактичний аспекти методики засвоєння космогонічних фразеологічних одиниць, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода». Запропоновано і схарактеризовано види технічних засобів навчання для впровадження космогонічних фразеологізмів у мовленнєву практику студентів вищих навчальних закладів, запропоновано методичні шляхи їх засвоєння.

Ключові слова: космогонічні фразеологізми, діалог, діалогічні єдності, діалогічні репліки, технічні засоби навчання, методика, шляхи засвоєння фразеологічних одиниць.

Проблема методики навчання фразеології, збагачення німецького мовлення студентів, як і будь-яка інша, спирається на суміжні предмети, зокрема лінгвістику, психологію, педагогіку, логіку і філософію. Лінгвістичні особливості деталізувалися відомими лінгвістами і лінгвістами-початківцями, серед яких В.В. Виноградов, М.М. Шанський, В.І. Гаврись, О.П. Проротченко, М.В. Гамзюк, У.І. Михайлишин та ін.; психологічні особливості досліджували такі учені, як В.О. Артемов, О.П. Загорський, І.А. Зимняя, О.О. Леонтьєв, інші; лінгводидактичні аспекти, що торкаються навчання німецького діалогічного мовлення, активно студіювали Є.М. Розенбаум, І.Л. Бім, В.А. Бухбіндер, Є.І. Пасов та інші.

Але методичний аспект, точніше, збагачення діалогічного мовлення студентів вищих навчальних закладів космогонічними фразеологічними одиницями німецької мови, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода», ще не був предметом наукового студіювання. Слід зазначити, що опрацюванню фразеології німецької мови у вищих навчальних закладах приділяється дуже мало уваги; в результаті студенти не можуть навести прикладів німецьких фразеологічних одиниць, знайти фразеологізми в реченнях, діалогічних репліках, діалогічних єдностях чи діалогічних текстах, ввести фразеологізми в речення, діалогічні репліки, діалогічні єдності чи тексти, не розуміють значення запропонованих викладачем сталих зворотів тощо. Такий стан вивчення фразеології взагалі й діалогічного мовлення зокрема спонукає до вироблення методики опрацювання космогонічних фразеологізмів і введення їх у діалогічне мовлення студентів. Звідси й випливає актуальність дослідження, яка зумовлена важливою потребою в умовах вироблення дружніх стосунків з народами європейських країн, зокрема Федеративною Республікою Німеччини, 82 мільйони жителів якої розмовляють німецькою мовою, Австрією, Князівством Ліхтенштайн, Великим Герцогством Люксембург підвищувати ефективність навчально-виховного процесу на заняттях із німецької мови, використовувати міжпредметні зв'язки та вагомі засоби педагогічного впливу на особистість студента, запропонувати шляхи збагачення і вдосконалення діалогічного мовлення німецькими фразеологізмами, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода».

Мета статті полягає у виробленні методики збагачення діалогічного мовлення студентів космогонічними фразеологічними одиницями німецької мови, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода».

Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

- ознайомити з теоретичними основами діалогічного мовлення і космогонічними фразеологічними одиницями німецької мови, що концептуалізують опозицію «вогонь-вода»;
- запропонувати словничок фразеологічних одиниць, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода».
- представити методику засвоєння знань і формування умінь і навичок у процесі збагачення діалогічного мовлення фра-

зеологізмами, що концептуалізують опозицію «вогонь – вода».

Під діалогічним мовленням ми розуміємо процес мовленнєвої взаємодії двох співрозмовників, спрямований на досягнення комунікативної мети. Одиницею діалогічного мовлення є діалогічна єдність, яка складається з діалогічних реплік, компонентами яких можуть бути не тільки слова, але й фразеологічні одиниці. Накопичення діалогічних єдностей, що мають єдиний зміст, підпорядковуються одній темі і розміщуються в логічній послідовності відповідно до ситуації спілкування, створює діалогічний текст. Діалогічні єдності діалогічних текстів можуть бути наповнені опозиційними репліками різної комунікативної функції: вітання – прощання, побажання – вдячність /взаємне побажання, запитання – відповідь на запитання / контрзапитання, пропозиція – згода / незгода, запрошення – відмова або погодження, прохання – згода / незгода тощо. Кожна з названих функцій забезпечується відповідними мовними засобами, що домінують у розмовному стилі мовлення, зокрема фразеологічними одиницями. Космогонічні фразеологічні одиниці, що реалізуються у полярному відношенні «вогонь – вода» мало досліджують не тільки у методичці навчання німецької мови, але й у мовознавстві. Саме це спонукає нас до актуалізації більшої уваги на теоретичному матеріалі про космогонічні фразеологізми з опозиційним відношенням «вогонь – вода».

Пара полярних протилежностей «вогонь – вода» є однією з найважливіших і найпоширеніших з усіх символічних дуалістичних систем і найбільш значеннєвою для переважної кількості культур.

У стародавньоісландських міфах, що відображають походження Всесвіту, йде мова про існування двох початкових стихій – вогню і води. В окремих випадках вони походять від одного кореня: д.-ісл. *vafr*- «вогонь» і «море» одночасно [15, с.329]. Аналогічне явище спостерігається в інших стародавньогерманських та індоєвропейських мовах: гот. *for* «вогонь», *fari* «болото»; д.-прус. *rapno* «вогонь», *rapnel* «болото», грец. *pur* «вогонь», лит. *puvas* «калюжа, болото» [11, с.7]. Проте вогонь і вода у міфах стародавніх германців були «об'єднані» у процесі створення світу із початкового Хаосу [16, с.166] і це відобразилося в єдності їх вербального позначення. Вогонь, як і вода, – один із чотирьох першоелементів, «образ енергії, яка може бути виявлена на рівні тваринної пристрасті і в площині духовної сили» [4, с.353]. Це образ, що передбачає бажання знищити час і призвести всі речі до їхнього кінця. Він може зруйнувати будь-які форми і мати очищувальну функцію (пор. функцію вогню в католицькій – засіб очищення грішних душ у чистилищі на їх шляху до раю або уявлення про останнє, третє хрещення – хрещення вогнем [14, с.54]). Як зазначає М. Еліаде, проходження через вогонь символізує вихід за межі людських можливостей [3, с.353]. Вогонь є складником опису самого Бога. Вогонь у стародавньогерманській культурі мав ритуальне значення не тільки у зв'язку з обрядами «спілкування з богами», готуванням страви, але й з ритуальними церемоніями. У стародавньогерманській язичницькій культурі вогонь асоціювався з очищенням, чистотою – завдячуючи його очевидній властивості спалювати, знищувати все зайве, шкідливе (що відобразилось у великій кількості «очищувальних» обрядів, пов'язаних із вогнем). Власне тому космогонічні уявлення відображаються у фразеологічних одиницях крізь призму образу «вогню». Фразеологізми можуть бути структуровані як концептуальна метафора «вогонь - людські почуття». Вогонь – полівалентний символ, окремі його ознаки виступають елементами структури фразеологічних одиниць. Ф.Уілрайт відзначив, що «особливе місце в духовному житті народу (фразеотворенні) займає вогонь (ширше – світло), як один

із видів архетипних символів, що пов'язуються передусім : 1) з умовою бачення, окресленням контурів, отже – зі знаком розуму; 2) із зігрівальною силою; 3) зі здатністю до самозародження і швидкого самовідтворення [12].

Поруч із цими трьома властивостями, які складають матеріальну основу символічної цінності, вогонь асоціюється з поняттям верху. Воно підноситься вгору; джерелом вогню є сонце. Верх має здебільшого «позитивні конотації, звідси й вогонь конотує переважно добро» [13, с.82-109]. Уявлення про вогонь як про космічне начало і найважливішу природну стихію плавно пов'язувалося з властивостями вогню – станів і характеристик самої людини. Уявлення про вогонь у народному світогляданні завжди мало на увазі сексуально-еротичний підтекст: любовна пристрасть наділялася вогняним змістом, а поняття «любов» і «вогонь» зближувалися. Звідси – всі відомі сталі звороти, які в давнину зовсім не сприймалися як поетичні епітети, а виступали як істотні аспекти духовного життя і світу людських почуттів.

О.Потебня ототожнював вогонь із життєвою силою, а також з її проявами: інстинктами, емоційними станами. Він вважав, що «як душа і життя, так і часткові прояви життя – голод, спрага, бажання, кохання, смуток, радість, гнів – уявлялися народу й зображувались у мові вогнем» [9, с.7]. Образ вогню виражає амбівалентне ставлення до цього явища, що випливає з його природи : з одного боку, вогонь зігріває, оберігає, захищає, з іншого – руйнує. Символ вогню мотивує внутрішню форму фразеологічної одиниці, яка привносить семи знаковості та інтенсивності у структуру значення фразеологізмів, інтегрованих за спільним образом. Умовна дистинктивна семантика пов'язана з образним складником, побудованим на сенсорних відчуттях та первинних адаптаційних механізмах «наближення – віддалення» : тепло вогню – задоволення; пекучість вогню – біль, страждання, незадоволення. Інтенсивні емоції найчастіше виявляються у вигляді вогню, який спалахує. Іскра, що є мінімальною кількістю почуття-вогню, також формує семантику фразеологічних одиниць. У мові «поняття бажання, кохання, любові, смутку споріднені між собою, тому що виражаються в одних і тих самих образах внутрішнього й зовнішнього вогню» [9, с.234]. Що відображається у фразеологічних одиницях.

Як зазначає Потебня [9, с.234], слово «танути», крім звичайного значення, має ще й інше – «горіти». Учений простежує зв'язок слова «танути» з вогнем : танення снігу, воску має значення «горіти».

Крім паралелі «вогонь – людські почуття», є образи вогню, суміжні з іншими об'єктами, наприклад, «вогонь – холод». Незважаючи на те, що «мороз – явище, протилежне жару, він, однак, зближується з вогнем...» [9, с.234]. Мороз, подібно до вогню, палить, пече. На основі цієї ознаки утворюється паралель «вогонь – холод», «вогонь – мороз».

Відчуття страху експліковане за формулою ототожнення фізіологічного і психічного. Опозиція на рівні образної складової частини збігається з семантичною опозицією : якщо вогонь – це гама емоцій, то холод – їх відсутність. Отже, те, що паралель «вогонь – холод» є антонімічною на лексичному рівні, не обов'язково приводить до протиставлення значень фразеологічних одиниць із компонентами горить, палить і холодне, охолоджує, оскільки до уваги береться не протилежна, а спільна ознака, тому ці звороти входять до однієї фразеосемантичної групи на позначення негативних емоцій.

Вогонь, як і кожен природний символ, може мати велику кількість варіацій. Використовуючи теорію психологічного паралелізму, запропоновану О.М.Веселовським, яка побудована на зіставленні предметів, явищ за ознакою дії, руху, ми побудували паралелі, продуковані міжривневими зв'язками символу вогню. Як позитивні й негативні емоційні стани, віддзеркалені у мові в образі вогню, так і елемент опозиції «симпатія – антипатія» знайшов своє представлення в досліджуваному символі. Відповідно можна побудувати паралель «вогонь – антипатія», репрезентацію якої спостерігаємо у фразеологічних одиницях. Ці сталі вирази маніфестують антипатію до людини чи предмета розмови. У вказаному випадку експлікується здатність поліва-

лентного символу вогню охоплювати не лише подібні явища з позитивною конотацією – радість, задоволення, кохання, але й протилежні суб'єктивні емоційні процеси, наприклад, антипатію.

Зв'язок смакового відчуття з вогнем сприяє побудові паралелі «вогонь – смакові відчуття». Паралель двостороння, але за однією ознакою на неї може нанизуватися декілька явищ. Це стосується паралелей, утворених на чуттєвих вираженнях смаку, що демонструють фразеологічні одиниці.

Зв'язок смакового відчуття з вогнем ґрунтується на зіставленні явищ гіроти й вогню : слово «гіркий» відповідно до свого походження означало в давні часи «вогненний». Паралелі моделюються не тільки за ознакою подібності (такий вид паралелізму досліджений О.М.Веселовським), але й за ознакою протиставлення. Якщо паралель (гірке – вогонь) утворилася на основі ознаки «палить», то зіставлення гіркого й солоного (гірке – солоне) відбувається за ознакою подібності чуттєвих вражень: сіль – також сум, насолити – наробити біди, створити проблеми. Гірке зіставляється із солоним і протиставляється солодкому. «Солодкий смак, – зазначає О.Потебня, – за символічним значенням протиставлений гіркому. Солодке – любов, щастя, тому що протиставляється горю» [8, с.6]. Отже, компонент паралелі «вогонь – гіркота» доповнюється додатковими зіставленнями і протиставленнями, які структурують внутрішню форму космогонічних фразеологічних одиниць. У цілому продемонстровані паралелі відображають мікросистему фразеологічних одиниць, образний складник яких має в основі смакові відчуття.

Паралель «вогонь – світло» побудована на подібності зорових відчуттів. Космічна сутність вогню у уявленнях народу була пов'язана з його невідокремленістю від світла Сонця, блискавки й зірок. Сонцю відводиться важливе місце в космогонічних системах. Світло – всеохоплювальний символ божественності, духовного елементу, який після первозданного хаосу темряви пронизив світовий простір і окреслив межі мороку.

Світло й темрява є найважливішою дуалістичною системою полярних сил, причому світло символізується найміцнішим джерелом світла – Сонцем. Опозиція «світло – темрява» репрезентована фразеологічними одиницями, у яких «мороз, зближуючись із вогнем, протиставляється за деяким символічним значенням із чорним кольором. Походячи від вогню, він має значення потворності, ненависті, смутку, смерті, що є протилежним переносним значенням світла» [9, с.314]. В образі темряви та чорного кольору концептуалізована негативна моральна характеристика людини. Фразеологічні одиниці вказують на особу, яка приховує у собі здійснення лихих, аморальних чи небезпечних вчинків або викликає недовіря, підозру в можливості здійснення таких вчинків. Світло ж, навпаки, символізує першостворення світу, життя, істини тощо, «уособлює гармонію і любов» [4, с.17]. За народними уявленнями, божественне світло має владу над злом і п'ятюмою. Сонце є одним із небесних тіл, що випромінює світло, дарує всім любов і радість [5, с.19]. Фразеологічні одиниці маніфестують мікросистему, внутрішню форму яких ґрунтується на зорових відчуттях. Ідея світла концептуалізує емоції та дистинктує їх за полюсною класифікацією : позитивні почуття у мові світла, ідея темряви символізує зло, негативну оцінку людини, її вчинків, поглядів, думок.

Отже, існує значний масив фразеологічних одиниць, внутрішні форми яких прямо чи опосередковано (шляхом системи паралелей) пов'язані зі символами вогню, з якими потрібно ознайомити студентів вищих навчальних закладів. Це явище пояснюється полівалентністю символів, дистинктивна різність ознак яких дозволяє охоплювати різні, іноді й протилежні, фрагменти дійсності.

Відображення космогонічних уявлень у фразеологічних одиницях крізь призму образу «води» має свою основу розуміння. Водна безодня уявлялася втіленням небезпеки або метафорою смерті. Вода, виступаючи началом усіх речей, знаменує їх закінчення, оскільки з нею пов'язаний (в есхатологічних міфах) мотив всесвітнього потопу. Поширеним було уявлення про те, що «той світ» знаходиться з другого боку моря або будь-якого іншого водного простору. Так, водoverть у народній культурі вважався локусом, який пов'язує «цей» та «інший» світ.

У релігійній літературі перехід ізраїльтян через річку Йордан вважався як вступ у царство небесне, а сама річка виступала символом смерті.

Окремі фразеологічні одиниці репрезентують паралель «вода – слово». В її основу покладена ознака, властива і воді, і слову – швидкості руху, плинності. Потрібно зазначити, що рідина ще «в язичницькій свідомості часто ототожнювалася з мовленням» [7, с.76]. Аналогічне уподібнення слова й думки з водою багаторазово фіксується в тексті Біблії (пор., наприклад, «Нехай, як дощ, накрапає моя наука, росою хай розіллється моє слово, як волога на травичку і як дощ рясний на рослину» [2]).

Зв'язок мовлення з рікою є найдавнішим образом, відображеним у деяких міфологічних традиціях і мовах. Це яскраво спостерігається у фразеологізмах, що відображають наближення мовлення (або думки) до води, що ллється. Крім того, у фразеологічних одиницях образ води оновлює, очищає душу. Окремі фразеологізми, побудовані на паралелі «коливання води – душевне хвилювання, неспокій». Ознаки дії, виділені людською свідомістю у водній стихії, ізоморфні психічним станам. Вода приховує, швидко рухається, забруднюється, дрижить і коливається. Зіставлення психічної сфери та явищ природи викликано необхідністю об'єктивізації емоцій і почуттів. Ознака дії, на якій вона побудована, прямо детермінує зв'язок внутрішньої форми і семантики фраземи.

Спостереження за природними явищами дозволили первісній свідомості провести паралель між фрагментом дійсності: приведеною в рух водою і психічним станом неспокою. Для об'єктивізації психічного стану мовленнєва свідомість використовує фізичні властивості води, звідки беруть початок фразеологізми, які об'єктивуються у паралелі «кипіння – нервово збудження». Поєднання води й вогню продукує образ кипіння, який зіставляється із силою емоційного вияву, зокрема крайньої межі нервового збудження за ознакою «вилитися через край». Значення «кипіти, сердитися» структурує паралелі «кипіння – нервово збудження», «кипіння – почуття прихильності». Фразеологічні одиниці цієї групи характеризуються масштабом захоплення емоцій: хвилювання, роздратування й гніву. Взагалі-то, негативні емоції більш концептуалізовані в мові, вони вказують на переважальну інтроспекцію людиною власних негативних почуттів над позитивними.

Мінімальною кількістю почуттів, що розглядаються як волога, рідка речовина, є крапля [1, с.390]. Крапля як мала репрезентаторка води формує семантику фразеологічних одиниць (див. словничок фразеологізмів), які побудовані за ознакою кількості води «крапля – задоволення спраги».

Отже, семантика фразеологічних одиниць визначається завдяки операції над релевантними знаннями, де вода розглядається як життєво необхідний компонент задоволення інстинкту споживання, джерело життя.

Словничок фразеологізмів для засвоєння студентами

№ п/п	Фразеологізми німецької мови	Перекладені фразеологізми
«ВОГОНЬ – ЛЮДСЬКІ ПОЧУТТЯ»		
1.	vor Liebe brennen	горіти любов'ю
2.	es brennt j-m auf der Seele	у кого-небудь горить на душі
3.	j-m das Licht ausblasen	позбавити кого-небудь життя
4.	j-m das Licht auspusten	гасити кому-небудь світло
5.	vor Liebe brennen	горіти любов'ю
6.	jem. heiß machen	схвильовувати (збуджувати) кого-небудь
7.	in Liebe erglühen	запалати любов'ю
8.	Feuer und Flamme für etw. sein	палко захоплюватися чим-небудь
9.	Feuer und Flammen speien	метати грім і блискавку, рвати і метати, шаленіти
10.	in hellen Flammen sein	горіти натхненням
11.	in Flammen stehen	закохатися, запалати любов'ю
12.	j-d hat keinen Funken Hoffnung	немає більше жодної надії
13.	zwischen beiden sprang ein Funken über	їх одразу потягнуло один до одного, між ними пролетіла іскра
14.	es hat gefunkt	пристрасті розгорілись, букв. летіли іскри, іскрило
15.	da blitzte ein Funken (von)	промайнула іскра чого-небудь
16.	in hellen Flammen sein	горіти натхненням
17.	vor Liebe brennen	горіти любов'ю
18.	j-d hat keinen Funken Hoffnung	немає більше жодної надії
19.	jem. taut auf (beginnt langsam aufzutauen)	краще почувати в компанії; брати участь у розмові, отримавши довіру; букв. хто-небудь відтає (почав відтавати)
«ВОГОНЬ – ХОЛОД»		
1..	von kalter Wut gepackt sein	бути охопленим холодним гнівом; бути розгніваним
2.	j-m gefror das Rückenmark	у кого-небудь кров застигла (захолола)
3.	die (kalte) Wut kommt einem hoch	не стримуватися від злості
4.	j-m gefror das Rückenmark	у кого-небудь кров застигла (захолола)
5.	kühl bis ans Herz hinan	цілком незворушний (спокійний)
6.	j-d hat (або behält, bewahrt) einen kühlen Kopf	хто-небудь зберігає спокій
7.	jem. Liebe ist erloschen (erkaltet)	любов у кого-небудь згасла (охолола)
«ВОГОНЬ – АНТИПАТІЯ»		
1.	vor Wut kochen	кипіти від гніву
2.	bitterer Haß	палюча ненависть, досл. гірка ненависть
3.	sauer reagieren auf etw. (A)	розм. кисло реагувати на що-небудь
4.	sauer werden	розм. розіллється, втратити терпіння; розгніватися, образитися
«СВІТЛО-ТЕМРЯВА»		
1.	Sonne im Herzen haben; j-d hat Sonne im Herzen haben	хто-небудь випромінює радість; букв. у кого-небудь сонце у серці
2.	j-d hat eine schwarze Seele	у кого-небудь чорна душа
3.	ein schwarzes Herz besitzen	досл. мати чорне серце

«ВОГОНЬ – СВІТЛО»		
1.	j-d hat Sonne im Herzen haben	хто-небудь випромінює радість; букв. у кого-небудь сонце у серці
«ВОДА»		
1.	über den Jordan gehen	помирати, втратити своє життя при здійсненні чого-небудь
2.	aus dem Strom der Vergessenheit trinken (sinken, geraten)	канути в Лету
3.	noch nicht über den Jordan gehen wollen	ще не хотіти помирати
4.	j-m steigt das Wasser zum Hals(e)	чиє-небудь становище стає критичним, небезпечним; букв. вода підступає кому-небудь до самого горла
5.	Lethe trinken	забути про все на світі
	laßt uns Lethe trinken!	пустити в непам'ять; повернути в небуття
«РУХ ВОДИ»		
1.	die Schale des Zornes (або seines Zornes) über j-n ausgießen	вилити на кого-небудь чашу отрути, (всю свою отруту на кого-небудь)
2.	die Schale des Spottes über j-n ausgießen	вилити на кого-небудь чашу отрути; досл. вилити на кого-небудь чашу іронії
3.	in Fluß bringen j-n	надихнути кого-небудь, запалити кого-небудь, викликати у кого-небудь потік красномовства
4.	j-m das (або sein) Herz ergießen	вилити душу
5.	die Schale des Zornes (або seines Zornes) über j-n ausgießen	вилити на кого-небудь чашу отрути, (всю свою отруту на кого-небудь)
6.	die Schale des Spottes über j-n ausgießen	вилити на кого-небудь чашу отрути; досл. вилити на кого-небудь чашу іронії
7.	j-m das (sein) Herz ergießen	вилити душу
	j-m das (або sein) Herz ergießen	вилити душу
«КОЛИВАННЯ ВОДИ – ДУШЕНЕ ХВИЛЮВАННЯ, НЕСПОКІЙ»		
1.	die Wogen der Erregung	сильне збудження; досл. хвилі збудження (хвилювання)
2.	die Wogen (der Empörung, Entrüstung o.ä.) gehen / schlagen hoch	обурюватися, збуджуватися; досл. підносяться хвилі обурення
3.	große Wellen machen	викликати велике збудження; хвалитися; досл. робити великі хвилі
4.	hohe Wellen schlagen	спричиняти, викликати велике збудження, досл. б'ють високі хвилі
5.	die Wellen gehen hoch	панує велике збудження, досл. хвилі підносяться
«КИПІННЯ – НЕРВОВЕ ЗБУДЖЕННЯ»		
1.	jem. siedet das Blut	хто-небудь є збуджений від злості або пристрасті (захоплення), досл. у кого-небудь кипить кров
2.	j-m das Blut in den Adern kochen lassen	допекти, дошкулити кому-небудь до живого
3.	jem. siedet das Blut	хто-небудь є збуджений від злості або пристрасті (захоплення), досл. у кого-небудь кипить кров
4.	vor Wut kochen	досл. кипіти від гніву; бути дуже схвилюваним
«КРАПЛЯ – ЗАДОВОЛЕННЯ СПРАГИ»		
1.	eine durstige Seele	той, хто відчуває спрагу
2.	eine durstige Seele sein	весь час хотіти пити

Знання німецької мови асоціюється зі знанням і розумінням значення не тільки слів, але й фразеологізмів. Лексико-фразеологічні навички слід розглядати як найважливіший і невід'ємний компонент змісту навчання німецької мови [6, с.92]. Важко запам'ятовуються слова з німецької мови, а ще важче – фразеологізми. Тому постає проблема вибору такої методики вивчення фразеології і збагачення мовлення фразеологізмами, зокрема космогонічними, яка б активно сприяла опануванню спілкування німецькою мовою.

Можна запропонувати учням такий шлях ознайомлення із фразеологічною одиницею та введенням її в діалогічне мовлення:

1. Вербальне демонстрування викладачем або технічними засобами фразеологічної одиниці для сприймання її студентами на слух.

2. Демонстрування фразеологічної одиниці на письмі (друкованим і писаним шрифтом).

3. Зачитування фразеологічної одиниці студентами вголос.

4. Знаходження фразеологічної одиниці у фразеологічному словнику і виявлення її значення.

5. Записування фразеологічної одиниці і її перекладу у власному двомовному словнику.

6. Складання репліки із фразеологічною одиницею, з якою студенти ознайомилися.

7. Введення складеної репліки в діалогічну єдність.

8. Складання діалогу зі складеною діалогічною єдністю з виченою фразеологічною одиницею.

Збагачувати діалогічне мовлення космогонічними фразеологізмами мають здатність допомогти відповідні засоби навчання, серед яких легко виділити допоміжні опори. Вони повинні:

- однозначно, оглядово й естетично відображати суттєве;
- описувати ситуацію спілкування таким чином, щоб співрозмовникам неможливо було не говорити;
- мати методичну основу;
- подаватися зрозуміло й доступно;
- слугувати реалізації мети навчання процесу діалогування;
- бути науково обґрунтованими; досягати максимально високої методичної ефективності при мінімальних економічних затратах.

Усі допоміжні опори, що спрямовані на формування діалогічного мовлення, можна поділити на такі види: 1) вербальні; 2) візуальні; 3) вербально-візуальні; 4) аудіовальні; 5) аудіовізуальні, а також 6) природні ситуації.

◆ До вербальних допоміжних опор належать:

- 1) вербально описані штучні ситуації;
- 2) початкові діалогічні репліки;

- 3) початкові діалогічні єдності;
 4) усні та письмові тексти (діалогічні, монологічні, трилогічні, полілогічні, віршовані, прозові та ін.);
 5) теми діалогічних висловлювань; 6) завдання учителя тощо.

Вербально описані штучні ситуації – це словесний опис системи тих умов і відношень, яка спрямована на збудження уяви кожного співрозмовника зокрема або двох одночасно та спонукання їх до створення діалогічного висловлювання. Вони є «мовленнєвими завданнями, розміщеними в необхідній для висловлювання послідовності. Їхні завдання диференційовані.

◆ Допоміжною опорою може бути також початкова діалогічна репліка. Вона повинна бути такою рушійною силою, яка спонукатиме мовців до створення діалогічного тексту для досягнення поставленої мети за допомогою уживання фразеологізму. У цьому частково допомагає вчитель своїми завданнями такого типу: побудувати діалог із поданою реплікою з ужитим фразеологізмом; продовжити розмову за початковою реплікою з введеним у неї фразеологізмом; обговорити питання, поставлене у початковій репліці, в якій є фразеологізм; розв'язати (постарайтеся розв'язати) проблему, використовуючи поданий фразеологізм; висловити свої думки, довести їхню вірогідність стосовно висловлювання одного з мовців; продовжити розмову і завершити її незгодю за пропозицією співрозмовника тощо.

◆ Діалогічна єдність виконує таку ж роль, як і початкова діалогічна репліка. Вона є стимулом для створення діалогічного тексту і може бути будь-якою за обсягом (двочленною, тричленною чи багаточленною), але обов'язково містити у своєму складі фразеологічну одиницю.

Важливу опорою для побудови діалогічного мовлення є текст: монологічний, діалогічний, полілогічний, змішаний (тобто такий, у якому є монологи, діалоги чи полілоги), прозовий, поетичний, усний чи письмовий. У цьому випадку, як у двох попередніх, необхідною умовою є завдання, поставлене учителем, яке спрямовує діалогічне мовлення у потрібне русло за допомогою вживання фразеологічної одиниці.

◆ Наступною допоміжною опорою для проведення завершальної роботи – продукування діалогів – є запропонована учителем тема. Наприклад: «Напередодні Нового року», «День народження», «Розмова з продавцем», «В аптеці», «У бібліотеці», «У спортивному залі», «На футболі» тощо. При цьому учитель пропонує жити космогонічні фразеологізми.

◆ До візуальних допоміжних опор належать: діапозитиви (окремі та їхні набори); ілюстрації та їхні серії; аплікації, які з допомогою магнітних пластинок можуть прикріплюватися до дошки, проєктовані слайди з малюнками, схемами, моделями, класна дошка, предмети та їхні моделі тощо. Візуальні допоміжні опори в тому випадку слугують учням у побудові діалогів, коли вчитель знову ж таки скеровує їхню творчість продукування певними завданнями: «Подивіться на ілюстрацію і побудуйте діалог, використавши в ньому фразеологізм», «Погляньте на запропоновану модель діалогу (взаємне вітання – пропозиція – незгода – пропозиція – згода – уточнення умов пропозиції – згода – взаємне прощання) і побудуйте репліки, використовуючи потрібну інтонацію, що відповідатиме уявній ситуації, і використайте космогонічний фразеологізм».

Робота з діапозитивами та серіями діапозитивів, аплікаціями, слайдами проводиться, як з ілюстраціями, а саме, за допомогою завдань учителя, спрямованих на полегшення побудови діалогічних висловлювань. Наприклад: «Перегляньте серію діапозитивів, де зображено розмову двох друзів, і побудуйте діалог, що відповідає змісту відображеного. Використайте при цьому один із запропонованих фразеологізмів». Ці завдання назвемо навідними, оскільки, крім власне завдання, вони містять допоміжний матеріал вербального характеру, який спрямовує діалог у потрібне русло.

◆ Отже, поєднання візуальних та вербальних допоміжних засобів дає можливість виділити вербально-візуальні допоміжні опори. До них належать:

- моделі діалогічних текстів із навідними завданнями – використати фразеологізми за змістом, діалогічні єдності з анало-

гічними навідними завданнями,

- діалогічні репліки з поданими фразеологічними одиницями німецької мови,
- ілюстрації,
- вербально описані ситуації тощо.

Моделі діалогів (або інакше – діалогічних текстів) мають у своєму складі назви реплік (вітання, прощання, згода, незгода, вибачення, вдячність, прохання, пропозиція, повідомлення, заперечення, захоплення та ін.), які розміщені у такому порядку, що можуть створити діалогічний текст із використанням фразеологізмів, запропонованих викладачем.

Модель діалогічного тексту може функціонувати у процесі формування діалогічного мовлення не тільки за навідним завданням, але й за поданою темою і таким чином створювати парну допоміжну опору.

Потрібно зауважити, що протягом навчання діалогічного мовлення парні допоміжні опори використовуються частіше, ніж одиничні. Поєднання їх буває різне, наприклад, малюнок (ілюстрація, серія малюнків, аплікація, фразеологізми, лексеми тощо або діалогічна репліка, діалогічна єдність, текст) і фразеологізм; вербально описана ситуація і фразеологізми, – навідні завдання (або запитання) і серія фразеологізмів тощо.

◆ До аудіовізуальних допоміжних опор належать магнітофонні (диктофонні) записи мовленнєвих висловлювань (монологів, діалогів, трилогів, полілогів, діалогічних єдностей, діалогічних реплік із фразеологічним матеріалом), платівки та інші фонограми. Вони допомагають учням: – розвивати слух і розуміти вербально та інтонаційно оформлений почутий текст саме так, як цього бажає співрозмовник; – сприймати на слух, розуміти і запам'ятовувати усне висловлювання з першого разу; – визначати тему й основну думку усного висловлювання; – усвідомлювати ставлення мовця до висловленого співрозмовником; – відзначати особливості мовленнєвого оформлення висловлювання; – формувати здатність оцінювати почуте, виражаючи особисте ставлення до нього.

◆ До аудіовізуальних допоміжних опор належать: серії озвучених діапозитивів, звукові фільми, навчальне телебачення [6]. М.В. Ляховицький [6, с. 60] називає їх відеофонограмами. Суть їхньої допомоги полягає в тому, що учні мають змогу і почути, і побачити те, що згодиться для проведення вправ. Аудіовізуальні допоміжні опори можуть використовуватися в парі з певними навідними завданнями, що спрямовують діалог у потрібне русло. Набір аудіовізуальних та вербальних опор дає змогу проводити трилоги та полілоги – обговорення, дискусії, диспути, полеміку, дебати тощо.

◆ Крім названих допоміжних опор, використовують природні ситуації. Вони беруться з життя певної особи, колективу – класу, сім'ї, мікрорайону, села чи міста, держави. Вразлива поведінка окремих осіб, зворушливі події є тим опорним матеріалом, який дає можливість схвалити, засудити, виправдати за допомогою проведення діалогічного (полілогічного) мовлення з використанням певного мовно-мовленнєвого матеріалу (у нашому випадку – фразеологізми), дібраного так влучно, щоб можна було співрозмовника в чомусь переконати, щось йому довести. Для цього потрібні учням такі знання та уміння, як: побудова монологічної репліки-роздуму (вступу – тези (доведення) – доведення (тези) – висновку); застосування потрібних форм звертань; використання необхідних форм мовленнєвого етикету; дотримання почуття такту; використання правильної інтонації; застосування доречних жестів та міміки; урахування думки співрозмовника та ставлення до неї з повагою тощо.

На першому кроці навчання слід обирати фразеологізми, які є частотними і в українському діалогічному мовленні. Згодом необхідно застосовувати фразеологічні одиниці, які наближені за значенням до українських, щоб учням полегшити розуміння семантики кожного фразеологізму.

Методика збагачення діалогічного мовлення студентів вищих навчальних закладів космогонічними фразеологізмами німецької мови, потребують подальшого дослідження різних опозицій, зокрема «добро – зло», «свій – чужий» та інші, що сприяє вдосконаленню розмовного німецького спілкування.

Література та джерела

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Буття 1 :7. – Святе Письмо. – 1992. – С.3 – 56.
3. Элиаде М. Космос и история: Избранные работы / М. Элиаде / Пер. с фр. и англ. – М. : Прогресс, 1987. – 311 с.
4. Керлот Х.Э. Словарь символов / Х. Э.Керлот. – М. : REFL-book, 1994. – 608 с.
5. Кононов Ю.В. Космогонический эволюционный словарь терминов по проблеме бессмертия человека / Ю.В. Кононов, З.Н. Макарова. – К. : Общество „Знание” Украинской ССР, Академия космических наук, 1990. – 22 с.
6. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков / М.В. Ляховицкий. – М. : Высшая школа, 1981. – 159 с.
7. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов / М.М.Маковский. – М.: Гуманитарн. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
8. Потебня А.А. О некоторых символах в славянской народной поэзии А.А.Потебня. – Харьков : Издание М. В. Потебня, 1914 – 234 с.
9. Потебня А. А. Слово и миф / Составление, подготовка текста и примечание А. Л. Топоркова. – М. : Правда, 1989. – 624 с.
10. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 656 с.
11. Смирницкая О.А. Наименования космологических объектов в мифе и языке / О.А.Смирницкая // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 2002. № 1. – С.7-21
12. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С.82 – 109.
13. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / И.И. Чернышева. – М. : Высшая школа, 1970. – 199 с.
14. Шейнина Е.Я. Энциклопедия символов / Е.Я.Шейнина. – М. : ООО «Изд-во АСТ», Харьков: ООО «Торсинг», 2002. – 591 с.
15. Holthausen F. Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch des Altwestnordischen, Aldnorwegisch-isiandischen einschliesslich der Lehn- und Fremdwörter sowie der Eigennamen. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht / F. Holthausen. – 1948. – 368 S.
16. Polome E. The Indo-Europeans in the 4 th and 3 rd Millenia / E. Polome. Karoma Publishtrs, INC, 1982. – 166 s.

Особенное внимание обращено на лингвистический и лингводидактический аспекты методики усвоения космогонических фразеологических единиц, которые концептуализируют оппозицию «огонь – вода». Предложены и схарактеризованы виды технических средств обучения для внедрения космогонических фразеологизмов в речевую практику студентов высших учебных заведений, предложены методические пути их усвоения.

Ключевые слова: космогонические фразеологизмы, диалог, диалогические единства, диалогические реплики, технические средства обучения, методика, пути усвоения фразеологических единиц.

Special attention of the article has been paid to a linguistic and linguo-didactic aspect of the methods of using cosmogonic phraseological units that conceptualize the opposition “fire-water”. Different kinds of technical devices for teaching and implementation of cosmogonic phraseological units in speech practice of the students of higher educational establishments have been introduced and characterized. Methodological ways of mastering these phraseological units are suggested.

Key words: cosmogonic phraseological units, technical devices for teaching, methods of teaching, ways of mastering phraseological units.

УДК 371.036

ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Мочан Тетяна Михайлівна,
м.Мукачево

У статті розглядаються основні традиції та визначаються перспективи вдосконалення естетичного виховання школярів, в умовах реалізації сучасної освітньої парадигми.

Ключові слова: естетичне виховання, реформування системи освіти, модернізація освіти.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи національної освіти зумовлений перебудовою суспільства, спрямованою на оновлення, пізнання та використання своїх історичних витоків. Саме тому серед завдань сучасного реформування системи освіти естетичне виховання посідає особливе місце, а мистецька освіта має стати інструментом розвитку творчої природи дітей і молоді, що забезпечить їхню здатність конструктивно змінювати світ, уявляти і, власне, робити його кращим, жити за законами добра і краси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерельної бази свідчить, що у дослідженні проблеми естетичного виховання сходяться різні концептуальні підходи, філософські, соціальні, педагогічні й психологічні ідеї.

Функціонування структурних елементів естетичної свідо-

мості – погляду, почуття, ідеалу, смаку, оцінки, потреби тощо та питання теорії й методики естетичного виховання у навчальному процесі досліджували Н. Миропольська, О. Рудницька, Г. Кутузова та ін.. Теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання, зокрема виховання естетичного смаку, міститься в роботах С. Долуханова, Л. Левчука, М. Шевченка, Т. Олійник. Фундаментальні і прикладні питання формування й розвитку естетичних смаків досліджувались М. Гончаренко, Н. Калачник, О.Леонтьєвим, С.Рубінштейном, а формуванню естетичної свідомості присвячені праці Г.Арзямова, М.Гальнегіна, М.Кагана, М.Киященко, О. Маленицької та ін.

Різні аспекти формуванні естетичних поглядів молоді досліджували І. Бех, В. Бутенко, Н. Бутенко, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалко.

Питання історії естетики та естетичного виховання вивчали такими вченими, як В. Асмус, М. Берковський, В. Бичков, Л. Брагіна, І. Іваньо, М. Каган, О. Лосев, О. Миронов, М. Овсянников, З. Смірнова, В. Шестаков, Д. Чижевський та ін. Так, в своїй науковій роботі Г. Горбулічем обґрунтовано провідні напрямки художньо-естетичного виховання молоді у світі, основні ідеї та